

**ВИЗНАЧНИЙ УЧЕНИЙ-ГЕОЛОГ-РОМАНТИК
АКАДЕМІК ЄВГЕН ФЕДОРОВИЧ ШНЮКОВ
(до 90-річчя від уродин)**

26 березня 2020 року відзначає славний і поважний ювілей – 90-річчя від уродин – визначний радянський та український учений-геолог, мінералог, літолог і морський геолог зі світовим іменем, романтик геології та організатор науки Євген Федорович Шнюков. Дійсний член Національної академії наук України, академік Міжнародної академії наук Євразії, двічі лауреат Державної премії УРСР (України) в галузі науки і техніки та премії ім. В. І. Вернадського АН УРСР, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор геолого-мінералогічних наук, професор – таким науковця знає наукова та геологічна спільнота, як в Україні, так і країнах ближнього та далекого зарубіжжя, і це далеко не повний перелік його досягнень та звитяг за 67 років наукової, науково-організаційної, педагогічної і громадської діяльності.

Академік Євген Федорович Шнюков – один із засновників нової галузі геологічної науки – вчення про Світовий океан та його корисні копалини, творець всесвітньо відомої наукової школи з морської геології й осадового рудоутворення, дослідник найголовніших проблем сучасної геологічної науки, серед них – утворення осадових родовищ корисних копалин, грязьовий (болотний) вулканізм, будова і мінеральні ресурси дна Світового океану,

зокрема акваторій морів у межах України. Саме з його іменем пов'язують фундаментальні комплексні дослідження процесів седиментогенезу та осадового рудоутворення Азовського і Чорного морів, Індійського та Атлантичного океанів.

Основні віхи наукового росту Євгена Шнюкова: кандидат (1958) і доктор (1966) геолого-мінералогічних наук, професор (1970), член-кореспондент (1978) і дійсний член (академік) АН УРСР (1982). Його науково-організаторські здібності дали змогу зайняти високі адміністративні посади, такі як заступник директора з наукової роботи Інституту геологічних наук (ІГН) АН УРСР (1968–1969), а потім (1969–1973) Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР (тепер – Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення (ІГМР) ім. М. П. Семененка НАН України), директор ІГН АН УРСР і завідувач відділу осадового рудоутворення цього інституту (1977–1992), одночасно директор Національного науково-природничого музею НАН України (1978–2008). 1992 р. очолив Державну наукову установу «Відділення морської геології та осадового рудоутворення НАН України».

Життєва дорога майбутнього академіка Євгена Федоровича Шнюкова розпочалася на берегах Північної Двіни, що впадає в Біле море, адже народився він 26 березня 1930 р. на далекій північній окраїні Росії в м. Архангельськ у сім'ї службовців. Знаменно, що безкрайні прибіломорські терени є батьківщиною і славного земляка ювіляра – видатного Михайла Ломоносова. Середню освіту з золотою медаллю Євген отримав в Одесі 1948 р. після остаточного переїзду батьків в Україну (1944 р.) Однак романтика морських просторів двох морів – Білого і Чорного – не спромоглася перевершити романтику геологічної професії, і ось юнак вже здобуває вищу освіту на геологічному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1948–1953 рр.), після закінчення якого з відзнакою йому присуджують кваліфікацію «геолог-геохімік».

Навчаючись в аспірантурі ІГН АН УРСР (1953–1956 рр.) за керівництва професора Ю. Ю. Юрка науковець захопився мінералогією Криворізького залізорудного басейну і мінералів заліза Українського щита. Як підсумок, кандидатська дисертація на тему «Мінералогія Попельнастовского железорудного месторождения» і науковий ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук (1958) та перша монографія «Рудные минералы Криворожской железорудной полосы» (разом з Ю. Ю. Юрком).

Мінералогія як родоначальниця геологічних наук назавжди залишилася з ученим, мінералогічним дослідженням відведено чільне місце в численних монографічних працях, наукових статтях, тезах доповідей та у виступах на конференціях, незалежно від проблеми, яка вирішується. Не оминув він увагою й нову галузь геологічних знань – вчення про мінералоутворювальні середовища (флюїди) (термобарогеохімія, мінералофлюїдологія, fluid inclusions), яка потужно розвивалася в Інституті геології і геохімії горючих копалин НАН України, і творчий колектив на чолі з професором Володимиром Калюжним повсякчас відчував розуміння і підтримку академіка Євгена Шнюкова.

Подальші дослідження в галузі геології, мінералогії і геохімії залізних руд Керченського залізорудного басейну та всієї киммерійської Азово-Чорноморської залізорудної провінції Євген Шнюков продовжив на посаді

молодшого наукового співробітника Інституту мінеральних ресурсів АН УРСР у Симферополі (1957–1959 рр.). Їхні результати, які узагальнено в монографіях «Минералогия железорудной формации Керченского бассейна» (1960), «Марганцево-железные руды Керченского бассейна» (1961), «Генезис киммерийских железных руд Азово-Черноморской рудной провинции» (1965), склали основу докторської дисертації на тему «Геология неогеновых оолитовых железных руд Азово-Черноморской рудной провинции» (1965). Науковий ступінь доктора геолого-мінералогічних наук ученому присуджено 1966 р., учене звання професора – присвоєно 1970 р. Визнанням на академічному рівні стало обрання його членом-кореспондентом (1978) і дійсним членом (академіком) (1982) АН УРСР.

Всеосяжність поглядів і захоплень та широка ерудиція і розмаїтість наукових зацікавленостей академіка Євгена Федоровича Шнюкова виявляється в охопленні ним якнайширшого кола питань геології, мінералогії, геохімії у зв'язку із з'ясуванням їхньої ролі у формуванні корисних копалин різного походження, зокрема в надрах України як колишньої союзної республіки, так і незалежної держави.

Він уперше на основі встановленого зв'язку грязьового вулканізму із залізорудним процесом, що впливало з вивчення класичних залізорудних родовищ Керченського півострова, висунув гіпотезу про залежність седиментогенезу, нафтогазоносності, рудоутворення і металогенії від перебігу грязевулканічного процесу в Керченсько-Таманському регіоні. Узагальнення отриманих даних у низці монографій: «Грязевой вулканизм и рудообразование» (1971), «Грязевые вулканы Керченско-Таманской области. Атлас» (1986), «Грязевые вулканы Керченско-Таманского региона» (2005), і численних статтях дало змогу обґрунтувати природну модель мінералоутворювального грязевулканічного процесу, з нових позицій оцінити роль грязьового вулканізму як яскравого і специфічного прояву процесів дегазації Землі.

Євген Шнюков одним із перших в Україні обґрунтував необхідність розвитку геологічних досліджень Світового океану. Їх започаткували 1964 р. із вивчення будови верхньої товщі донних відкладів Азовського і Чорного морів з борту бурового науково-дослідного судна «Геохимик», що відображено у монографіях «К геологии акватории Азовского моря» (1968) і «Геология Азовского моря» (1974). У підсумку за восьми томну серію праць «Геология шельфа УССР» (1981–1986 рр.) Євген Федорович у колективі претендентів був удостоєний звання лауреата Державної премії УРСР в галузі науки і техніки (1989). Надалі експедиції з вивчення будови дна Чорного моря продовжилися на науково-дослідних суднах (НДС) «Академик Вернадский», «Михаил Ломоносов», «Ихтиандр», «Киев», «Профессор Водяницкий», «Владимир Паршин». Отримані дані узагальнено в наукових статтях і монографіях, найвагоміші з яких «Палеоостровная дуга севера Черного моря» (1997) і «Минеральные богатства Черного моря» (2004).

Отримані на матеріалах морських акваторій України теоретичні висновки підтвердили дві наступні спеціалізовані комплексні геолого-геофізичні експедиції НДС «Академик Вернадский» до Індійського й Атлантичного океанів (1978–1979 рр.). Їхні результати вилилися в колективні монографії, насамперед, «Геология и металлогения северной и экваториальной частей Индийского

океана» (1984) і «Геология и металлогения тропической Атлантики» (1989). У складі групи дослідників за цикл робіт «Регіональна океанологія: стан середовища і мінерально-сировинні ресурси Атлантичного, Індійського, Південного океанів та їхніх морів» Євген Шнюков удруге був удостоєний звання лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки (2000). А за монографію «Полезные ископаемые Мирового океана» (видання 1974 і 1979 р.) Є. Ф. Шнюкову, Р. М. Білодідові та В. П. Цемку було присуджено премію ім. В. І. Вернадського АН УРСР.

Незаперечний і міжнародний авторитет Євгена Шнюкова як визнаного спеціаліста з проблем морської геології – делегата сесій Комітету ООН з мирного використання дна морів і океанів (Женева, 1971; Нью-Йорк, 1972), засідань Міжурядової океанографічної комісії в Парижі (1985, 1987), та дослідника осадових залізних руд: з 1988 р. він голова Радянської робочої групи проекту № 277 «Фанерозойские оолитовые железняки» МПГК ЮНЕСКО, у рамках якої з 1976 р. очолює Українську робочу групу по марганцю (проекти № 111, 226). 2000 р. його як академіка Міжнародної академії наук Євразії відзначено Золотою медаллю Леонардо да Вінчі. Учений, його учні і послідовники гідно представляли українську науку на міжнародних, всесоюзних і республіканських форумах.

Академік Євген Федорович Шнюков створив наукову школу морської геології й осадового рудоутворення, здобутки якої визнано в державному та світовому масштабах, вони привертати і привертають увагу міжнародної наукової спільноти, що винятково важливо в умовах становлення сучасної української науки. Очолюване ним упродовж багатьох років Відділення морської геології й осадового рудоутворення НАН України стало важливим центром розвитку нових наукових напрямків та ідей у галузі морської геології й авторитетною школою підготовки наукових кадрів. Численна когорта його учнів складає близько 40 кандидатів і докторів геолого-мінералогічних наук.

Ювіляра вирізняє активна праця в спеціалізованих учених радах, опонування дисертацій у нашій країні та за її межами, рецензування і редагування багатьох монографій і збірників наукових праць. Він – член редакційних колегій низки геологічних журналів і збірників, у 1989–1993 рр. очолював редколегію «Геологічного журналу», із 2005 р. – головний редактор журналу «Геология и полезные ископаемые Мирового океана».

Академік Євген Шнюков як багаторічний голова Українського літологічного комітету організував й успішно провів багато міжнародних нарад, зокрема, 2008 р. започаткував проведення конференцій з сучасних проблем літології і мінерагенії осадових басейнів України та суміжних територій. Завдяки його зусиллям і науковій літологічній спільноті досягнуто періодичної організації наукових зібрань учених з цієї значущої проблематики, їхнє проведення один раз на 2–3 роки і набуття ними статусу міжнародних.

Упродовж багатьох років ювіляр на посадах директора Національного науково-природничого музею НАН України (1977–2008 рр.) і голови Музейної ради НАН України (1978–2008 рр.) популяризував науку. Такі науково-популярні видання, як «Скарби моря» (1966), «Всеволодні мінерали» (1969), «Полуостров сокровищ» (1973), «Мир минералов» (1986), «Сокровища и загадки» (1995), «Камень ночи» (2000, 2009), «Минералы и мир» (2008),

зокрема і про Чорне море: «Черное море» (1985), «Катастрофы в Черном море» (1994), «Пираты Черного моря» (1995), «Опасное Черное море» (2000), поглиблюють знання і розширюють світогляд читачів. Особливо вражають «Мир минералов» і «Минералы и мир», які відкривають перед нами романтику захоплення Євгена Федоровича мінералом – цим досконалим витвором Природи, яку учений проніс через усе життя!

Загалом творчий доробок ученого досягає 700 наукових та науково-популярних видань як підсумок багатолітньої наполегливої праці.

Держава гідно оцінила найвагоміші фундаментальні і прикладні здобутки вченого: йому двічі присудили Державну премію УРСР (України) в галузі науки і техніки, удостоїли багатьох урядових нагород, зокрема орденів «Знак почета» (1980) і «За заслуги» III ступеня (2000) та медалей «За доблестный труд» (1970), «В память 1500-летия г. Киева» (1982) і «Ветеран труда» (1985).

Академік Євген Федорович Шнюков, його дружина, Галина Дмитрівна Забелло – геолог-геохімік, яка, на жаль, вже відійшла в Засвіти, син Сергій – доктор геологічних наук, завідувач кафедри мінералогії, геохімії та петрографії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, дочка Катерина – доктор геологічних наук, провідний науковий співробітник ІГМР ім. М. П. Семененка НАН України – разом гідно представляють геологічну династію Шнюкових!

Євген Федорович і надалі з молодечим завзяттям активно працює на науковому та науково-організаційному поприщі. Цьому допомагає надзвичайно приваблива риса його характеру – неперевершеність вродженого почуття гумору. Він демонструє вірець сумлінної праці і відповідальності, здобувши цим упродовж багатьох років життя і діяльності заслужений авторитет та повагу геологічної спільноти. Свій поважний ювілей учений зустрічає в доброму здоров'ї, сповнений енергії і творчих сил та задумів, спрямованих на вирішення сучасних фундаментальних і прикладних проблем морської геології, а також літології, мінералогії та геохімії, особливо у зв'язку з потребою оцінки газогідратного потенціалу Чорного моря й обґрунтування відкриття нових родовищ корисних копалин в Азово-Чорноморському регіоні.

З нагоди ювілейної дати академіка Євгена Федоровича Шнюкова наукова спільнота віддає належне йому не лише як визначному вченому і діячеві науки та педагогу, але й добрій, щирій і порядній людині, громадянину, засилає теплі віншування й щирі побажання доброго здоров'я та довголіття у достатку й любові рідних та близьких, пошанівці друзів і колег, здійснення творчих задумів і нових звершень на ще довгій життєвій ниві в ім'я майбуття світової та української науки.

З роси та води Вам, дорогий Євгене Федоровичу! Многая і Благая Літа!

*Академік НАН України Мирослав ПАВЛЮК,
доктор геологічних наук Ігор НАУМКО*